

TOIMIIKO TIETEEN JA PÄÄTÖKSENTEON YHTEISPELI KRIISISSÄ?

MIKA SALMINEN

Viime vuodenvaihteessa ei olisi voinut kuvitellaakaan, että muutaman kuukauden sisällä olemme tehneet jotain sellaista, jota ei ole edes harkittu keskiajan jälkeen. Julistimme poikkeusolot, suljimme rajat ja yhteiskunnan, koulut ja työpaikat autoituiivat ja estimme jopa liikkumisen Uudemaan ja muun Suomen välillä. Ei tainnut kukaan muukaan sellaiseen maailmassa uskoa – tai edes Suomessa.

Koronapandemia ja sen aiheuttama yhteiskunnallinen kriisi panivat vanhat toimintamallit ja pitkään selviönä pidetyt strategiat kerralla romkoppaan. Maailmanyhteisö oli WHO:n johdolla sopimusteitse sitoutunut vuodesta 2005 alkaen siihen, että tuli sitten minkälainen pandemiakriisi tahansa, niin ainakaan ihmisten tai tavaroiden liikkumista ei saa pysäyttää. Suomikin on kyseisen IHR-sopimuksen ratifoinut, 196 muun valtion lailla, vuonna 2007. Sopimuksessa yhdessä sovitut ja näyttöön perustuvat säännöt määrittelevät valtioiden toimintatavat sekä miten rajat ylittäviin terveyskriiseihin tulee varautua ja niiden aikana toimia. Rajojen sulkeminen haittaa sekä avun antamista että välttämättömien hyödykkeiden kulkua, ja pidemmällä aikavälillä talouden sukeltaminen tuskin edistää terveyttä tai hyvinvointia. Sellaista ei siis pahassakaan kriisissä kannattaisi tehdä.

Se unohtuu, että tiede ei kaikessa objektiivisuudessaan kuitenkaan yksinään riitä – päätöksenteossa vaikuttavat muutkin arvot kuin viileä punninta optimaalisesta lopputuloksesta. Tämä korostuu erityisesti silloin, kun tieto on epävarmaa ja lopputuloksesta ei voida olla varmoja.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) on yksi valtion tutkimuslaitoksista. Sen tehtävänä on tutkia ja edistää väestön terveyttä ja hyvinvointia. THL poikkeaa puhtaasta akateemisesta maailmasta juuri tämän toisen tehtävänsä kautta, minkä ti-

lalla korkeakouluissa on opetus. Koronapandemiassa laitoksen rooli on melko selvä: sen tulee sekä kerätä tietoa pandemian kulusta että tutkia ja tulkitella sen vaikutuksia. Meiltä odotetaan myös ennakkointia ja neuvoja parhaista toimintatavoista. Kova vastuu siis.

Suomessa kului jonkin aikaa herätellä päättäjät siihen, että nyt todellakin on tosi kyseessä. Aika monta muistiota kirjoitettiin erilaisista skenaarioista – myös pandemiasta tammi-helmikuun vaihteessa ennen kuin alkoi tapahtua. Ensimmäisen kerran saimme THL:ään kutsun osallistua valtioneuvoston työkokoukseen 26. helmikuuta. Kokouksessa totesimme hallitukselle, että Suomessa on välittömästi poikkihallinnollisesti varauduttava siihen, että tästä tulee pandemia, joka kantautuu myös Suomeen. Lähes heti tämän jälkeen saimme kokoukseen tiedon toisesta Suomessa todetusta COVID-19-tapauksesta.

Tuossa kokouksessa päätettiin valtioneuvoston COVID-19-koordinaatioryhmän perustamisesta, johon THL:lle osoitettiin pysyvän asiantuntijan paikka. Ryhmä koostuu kaikkien ministeriöiden kansliapäälliköistä. Sen tehtävänä on ollut valmistella ne päätökset, joita valtioneuvosto on tehnyt pandemian aikana. Onko tiede sitten ollut päätösten perusteena? Jälkikäteen ajatellen – melko hyvin kyllä. Tosin tieteellä ei ole ollut kaikkiin eteen tulleisiin kysymyksiin heti vastauksia, jolloin on jouduttu myös tukeutumaan siihen, mikä asiantuntijoiden mukaan voisi olla järkevää. Ihan varmasti jälkiarvioinneissa muutaman vuoden kulluttua tullaan toteamaan, missä olisi voitu toimia näyttöön perustuen paremminkin.

Kokonaisuudessaan voi sanoa, että päättäjät Suomessa kuitenkin melko hyvin luottavat tieteesseen ja haluavat toimia näyttöön perustuen. Akateemiselta maailmalta voi joskus unohtua, että kansanterveystyö on myös politiikkaa – terveys- ja hyvinvointipolitiikkaa, jossa valinnat pitää joskus tehdä senkin mukaan, mikä on mahdollista, eikä pelkästään sen mukaan, mikä olisi parasta. Siinä valitettavasti myös mielikuvilla on vaikutuksensa.

Toistaiseksi ehkä vaikein tieteen ja terveystieteiden törmäys tapahtui keväällä, kun niin sanottu pandemian täydellinen tukahduttamiskeskustelu oli kuumimmillaan. Ihmisten pelko tuntemattoman edessä ajoi myös päättäjät (ja monta eri alo-

jen tutkijaa – ei tosin infektioepidemiologeja) pohtimaan, pitäisikö se ottaa tavoitteeksi, vaikka kaikki aiempi tieto vahvasti osoitti tämän mahdolliseksi ilman rokotetta vähänkään pidemmällä aikajänteellä.

Kokonaisuutena päätöksentekijät ovat kuitenkin kuunnelleet tieteen ääntä ainakin THL:n näkökulmasta varsin hyvin. Laitoksen haasteena on kuitenkin ollut vuosina 2013–18 tapahtuneet mitattavat (35 %) resurssien leikkaukset, jotka nimenomaan suuntautuivat THL:n tutkimustoimintaan. Tämä on haitannut ja hidastanut mm. tutkimustiedon seuraamista pandemian aikana.

Mitä jälkikäteen ajateltuna tai oikeastaan välietapin kohdalla (pandemia on kaikkea muuta kuin ohi) olisi voinut tehdä toisin? Jos nyt palaisin tammikuuhun, kokoaisin THL:n tueksi laajan korkeakoulujen eri alojen asiantuntijoiden neuvonantajapaneelin. Siitä olisi totisesti ollut keväällä apua.

Vastaus alkuperäiseen kysymykseen on silti kyllä – tieteen ja päätöksenteon yhteispeli on Suomessa yhä varsin hyvällä mallilla. Tietoon nojaava johtajuus on osoittanut vahvuutensa tässäkin kriisissä.

Kirjoittaja on Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen terveysturvallisuusosaston johtaja ja tutkimusprofessori.